

Трудот "Прогонство што трае" им е посветен на сите деца откорнати и протерани од родните огништа во Егејска Македонија во текот на Граѓанската војна во Грција (1946-1949), кои наидоа на гостопримство во пријателска Романија, чијашто трагична судбина трае до денешни денови, сè уште се далеку од нивните домови, расеани по светот, без право да ја посетат и да се вратат во татковината.

И по повеќе од половина век, оние кои ѝ помогнаа на Грција со своето најсовремено оружје, со логистиката и со воените експерти, а учествуваа и во осмислувањето на плановите за нашето протерување, остануваат глуви на нашите повици и барања за прекинување на дискриминациите од страна на грчката Влада, како кон нас протераните, така и кон Македонците кои живеат во Грција (од авторите).

"ЗНАЕВМЕ ДЕКА НЕМА ВРАЌАЊЕ И ДЕКА СЕ СЛУЧУВА НЕШТО ШТО КЕ ТРАЕ СО ДЕЦЕНИИ"- СОКРАТ ПАНОВСКИ

БИЛЕТ ЗА ЕДЕН ПРАВЕЦ И КОЈ НЕМАШЕ ВРА

■ Пишува: Жаклина МИТЕВСКА

Оние кои ја делеа и ја уништуваа Македонија секогаш долго осмислувале проекти со катастрофални последици по македонскиот етникум. Крајна цел на сите нивни преговори, договори, конвенции, конгреси, тајни заговори и војни, уште од пред повеќе од две илјади години сè до денешни денови, беше етничкиот геноцид и трајна окупација на македонската етничка територија од страна на соседните држави. Планерите и егзекуторите на овие мрачни сценарија за судбината на македонскиот народ, по определен временски период, сфатија дека Македонците се жива народ. Секогаш кога непријателите на македонскиот народ мислеле дека дефинитивно го решиле македонското прашање во своја полза, по извесно мирување Македонците сепак се појавувале на светската историска сцена. Тие забораваја дека Македонците се библиски народ, чија историја и постоење се протегаат длабоко во чо-

КАДЕ СЕ УПАТЕНИ НИВНИТЕ ПОГЛЕДИ?

вековата праисторија, цивилизација и култура, од каде што ги влечат своите корења многу балкански и европски народи", пишуваат авторите на "Прогонство што трае", Сократ Пановски и Илија Лафазановски. Тие додаваат: "Нечуеното и невиденото во човековата историја се случи во текот на Граѓанската војна во Грција (1946-1949). Пролетта 1948 година, нешто пред тоа и потоа, илјадници деца на возраст од 2 до 14 години беа откорнати од родителските домови и испратени во една насока, без повратен билет, во поранешните источни социјалистички земји. Тоа беше направено под превезот "да се спасат децата од воените дејствија", а под покровителство на Привремената демократска влада на Грција. Родителите на протераните деца, како и мнозинството останати Македонци од Егејскиот дел на Македонија, беа индоктринирани од Комунистичката партија на Грција дека се борат за своја национална слобода, за

демократија, братство и единство со грчкиот народ. Сите македонски организации, институции, раководства и борците на ДАГ наследнаа на оваа перфидна грчка пропаганда и доброволно ги испратија своите деца во прогонство. Потврда за тоа се подоцнежните дејствија на грчките влади и КПГ, кога со различни закони, на малубројните грчки емигранти и прогонети деца, Грци по род, им беше дозволено да се вратат во својата татковина, а на Македонците по род им се забранија враќањето, како и посетата на родните огништа - нешто анахроно и невидено за демократскиот свет. Всушност, уште пред поделбата на Македонија со Букурешкиот

тив фашизмот. Така, беа создадени услови за почнување на Граѓанската војна (1946-1959) во Грција, чија основна цел беше уништување на сè што е македонско и пресметка со оние Грци кои беа против диктатурата и режимот кој го спроведуваа жандармеријата, разните паравоени формации и владините армиски сили".

Авторите на овој труд пишуваат и за Меморандумот на Филипос Драгумис, борец против македонизмот во Грција, иницијатор и творец на идејата, како и учесник во реализацијата на протерувањето на македонското население од северните и од западните погранични подрачја на Егејска Македонија.

Македонија, во Битола и дека ќе се вратиме назад. На некој начин тоа нè храбреше. Меѓутоа, реалноста која ја согледувавме уште првите денови беше поинаква. Знаевме дека нема враќање и дека се случува нешто што ќе трае со децении, што подоцна се покажа и во 1982 година кога беше донесена владина одлука, која подоцна во 1985 година се преточи во Закон, со кој им беше овозможено во Грција да се вратат оние кои по род се Грци. Во тој период, како се приближувавме кон Македонија, така бројот на децата во колоните се зголемуваше, ни се придружуваа деца од разни села. Деновите беа тешки, врнежливи, голем број деца настинаа, а храната која ја носевме со себе ја делевме со партизаните кои нè придру-

со по 50-60 вагони. Голем број деца од исто село беа однесени и оставени во разни домови низ Унгарија, Романија, а кога нè оставаа таму на последното одредиште, дури тогаш се пребројувавме и гледавме кој ни недостасува. Мојата група пристигна во Чешка, а јас задоцнив, затоа што по патот камионот ни се расипа. Се качив во друг камион и се најдов во Романија. Вакви случаи имаше многу, но најтрагично беше кога браќата не знаеја кој каде е", раскажува Пановски.

Во тие тешки времиња романската држава и романскиот народ, штотуку излезени од виорот на Втората светска војна, собрале сили и средства, човечка љубов и добрина за да згрижат повеќе од 8.500 деца. Ги смес-

А ПАТОТ ОД ЌАЊЕ

БОЛКА

договор, пред Илинденското востание, за време на него и потоа, грчките банди жараа и палеа по македонските села и градови од Тракија до Костурско и во Битолско, и на најзверски начин го убиваа македонското население, принудувајќи го да оди во грчки училишта и цркви. За време на Балканските војни и на Првата светска војна, на територијата која падна под грчка окупација, се спроведуваа невидени злосторства, палежи и протерувања на населението со силата на оружјето и секојдневниот терор. Македонците од Егејскиот дел на Македонија, како и од другите делови на етничка Македонија, за време на Втората светска војна се вклучија во антифашистичката борба на страна на коалиционите сили. Надежите на Македонците, како и на другите антифашисти во Грција, беа изиграни и наместо слобода, новата грчка власт спроведе невиден терор против Македонците и против сите оние кои се бореа про-

Господинот Сократ Пановски потекнува од село В'мбел, Егејска Македонија. Во виорот на Граѓанската војна во Грција, во 1948 година, со повеќе десетици илјади деца и тој бил протеран од неговото родно огниште, а судбината го однела во Романија.

"Ние, поранешните деца протерани од Грција, во себе носиме една рана која не може да се залекува. Со помош на меѓународниот фактор Грција ја наметна Граѓанската војна, но ние и ден денес сме огорчени од тоа што тој не собра сили да преземе нешто за остварување на нашите права", вели Пановски, кого го замоливме да се потсети на времето (пролетта 1948 година), кога го напуштал својот дом.

"Колони деца од 2 до 14 години пешачеа во ноќните часови за да не бидат забележани од владините војници. До некаде, во колоните, беа и нивните мајки. На почетокот ни беше кажано дека привремено ќе бидеме сместени во слободниот дел на

НА БИТОЛСКАТА ЖЕЛЕЗНИЧКА СТАНИЦА, ВОЗОВИТЕ ГО ПРОДОЛЖУВААТ ПАТОТ КОН НЕИЗВЕСНОСТА

жуваа. Поради ситуацијата не смеевме да запалиме оган, да се стоплиме. Првиот контакт со македонската граница беше во близина на селото Долно Дупени. Таму останавме 2-3 дена, најмалите деца ги сместија во домовите, а поголемите во селското училиште. Потоа пешачевме до селото Љубојно, па нè натоварија на камиони и нè однесоа во Битола. Нè сместија во едно училиште, спиевме на клупите, тука останавме сè додека не се формираа железничките композиции. Нè товареа во вечерните часови. Не нè прашуваа кој има тука роднини. Имаше композиции

во најдобрите центри за одмор и рекреација. За таа цел се користеле и летните и зимските резиденции на романските кралеви, потоа хотелите, вилите и другите луксузни зданија, како и државните објекти за други намени. Овие објекти биле претворени во детски домови и наменети за децата прогонети од Грција. Ги имало во градовите и во населените места: Синаја, Арад, Калиманешти, Клуж, Роман, Орадеа, Тулгеш, Ваца де Жос, Флорика, Блаж, Ораштие, Паклишта и др.

"Грижата на романската Влада беше голема. Имавме

многу убави медицински услови, најдобра храна. Во тој период во Романија имаше суша, луѓето немаа храна за своите деца, но нам на располагање ни ставија сè што имаа. Сè точно се знаеше, сè беше програмирано, за нас беа донесени посебни стандарди - за облека, во кој период каква храна ќе ни се дава, итн. - вели Пановски и дополнува: - За нашето образование се грижеа еминентни предавачи. Тешко се прилагодувавме. Тешко ја прифаќавме романската храна. Тешко ни одеше и романскиот јазик, дури донесоа и македонски печалбари кои работеа во Романија за да ни помогнат околу преводот".

Тој се потсетува и како еден печалбар, кој бил донесен во еден од домовите за да помага околу преводот, а потекнувал од селото Загоричани, во домот си го нашол синот. Всушност, кога тргнал на печалба во Романија, неговиот син во Загоричани сè уште не бил роден. Кога дошол во домот почнал да се распрашува за тоа кој е од Загоричани и така го пронашол своето дете.

"Во Романија наидовме на сосема друга средина, а најмногу нè болеше помислата на родителите. Во домовите 'мајките' нè тешеа и ни велее дека ќе останеме месец-два. Меѓутоа, времето минуваше, на фреквенцијата на грчката радиостаница слушавме дека работите не одат така како што треба. Во тие трагични моменти, некои деца на вестите на тоа радио си ги слушнаа и имињата на родителите кои беа на списокот на загиналите. Како деца немавме претстава колку сме оддалечени од татковината. Имаше обиди пеш да тргнеме назад. Мислевме дека Македонија е позади планината. Ги учевме паралелно македонскиот и романскиот јазик, а учителите вложуваа огромни напори, тие деноноќно работеа со нас. Беа многу изненадени со колкава брзина го учевме македонскиот јазик, а преку романските песни и ора го учевме и романскиот. Факултативно учевме и грчки и руски јазик, а некои учеа и унгарски. За една година децата се вклопија во редов-

МАКЕДОНЧИЊАТА ВО ПРВО ОДДЕЛЕНИЕ ВО ГРАДОТ БРАШОВ, 1968 ГОДИНА

ниот образовен систем во Романија. Учеа во мешани паралелки, но покажуваа одлични резултати", се сеќава Пановски.

Кога станува збор за тоа колку децата во домовите имале можност да го развиваат македонскиот идентитет, Пановски потенцира дека уште од првите денови кога отишле во Романија имале можност да ги слушаат песните на партизаните и ги научиле и ги пееле сите и народните и партизанските. "Чувството за татковината - дополнува Сократ Пановски - ни беше всадено во домовите, тоа нè направи цел живот да се чувствуваме Македонци. Таму ни беше вградена македоншината".

Сепак, мал број од прогонетите деца Македончиња се вратиле во Грција (1954). Но, грчките власти ги принудувале да ги грцизираат своите македонски имиња, а нивната оформена национална македонска свест била причина Грците целосно да ја забранат репатријацијата и да ја донесат дискриминаторската одлука во 1982 година, а потоа и Закон - 1985 година, со кои се предвидува враќање само на оние кои по род се Грци.

"Ние бевме во фокусот на ООН. Грците беа принудени да вратат дел од прогонетите деца, но мислеа дека таа група која ќе се врати, ќе биде со мешан етнички состав. Се изненадија кога децата кажуваа дека се Македонци".

Пановски раскажува и за тоа дека во домовите се вршела мобилизација на децата кои наполниле 14 години, под изговор дека треба да се создадат поголеми и помногубројни единици на ДАГ, за

конечна победа над владината војска. Многу малку од мобилизираните деца преживеале.

Голем е бројот на оние деца бегалци во Романија, кои во знак на доживотна благодарност, ѝ возвратиле на секаков начин на оваа држава, активно вклучувајќи се во процесите на производство и давајќи придонес во изградбата на втората татковина. Сократ Пановски, цитирајќи го Ристо Кирјазовски (1987), вели дека во Романија останале 1.700 луѓе, (од нив 1.000 биле Македонци), но од неговата генерација само околу стотина.

УЧИЛИШТА

Сократ Пановски нè потсетува и на времињата кога во Егејска Македонија бил воведен македонскиот јазик и биле отворени македонски училишта.

Во август 1944 година, на слободната територија во Костурско, бил одржан состанок на кој била формирана комисија, која се обврзала да ја координира работата околу отворањето училишта на македонски јазик. Пред отворањето на училиштата комисијата одлучила да се одржи курс за подготовка на народните учители и да се состави текст за издавање буквар на македонски јазик. За раководител на курсот на учителите бил поставен Александар Ивановски. Курсот почнал да работи во првата седмица од септември 1944 година, во градот Хрупишта, во куќата на таткото на Александар Ивановски. На него учествувале околу 30 македонски активисти од сите реони на Костурско и некои

од Леринско. На курсот повеќе се работело на азбуката за настава на македонски јазик. Се одржувале предавања поврзани со историјата на македонскиот народ низ вековите, за Илинденското востание, за Балканските војни, Првата и Втората светска војна, за страдањето на македонскиот народ... Сите слушатели го завршиле курсот, а потоа со помош на органите на власта, во повеќе костурски и лерински села ја почнале наставата по македонски јазик во македонски училишта. Работата на составување на текстот на македонскиот буквар почнала во градот Костур. Букварот бил издаден првата седмица од декември 1944 го-

БУКВАРОТ НА МАКЕДОНЧИЊАТА ИЗДАДЕН ОД ГРЧКАТА ВЛАДА ВО 1925 ГОДИНА

дина и бил отпечатен во повеќе од 500 примероци. Тоа бил прв буквар на македонски јазик издаден во Егејска Македонија. Но, неговата употреба била краткотрајна, а грчките власти почнале да спроведуваат најригорозни мерки кон учителите, дури и ги убивале.

Вториот курс за учители се одржал во селото Герман, од 1 до 20 ноември 1947 година, а третиот во селото Желево, во јануари-февруари 1948 година.